

1. x અને y પ્રચાત સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રચાતનો લોપ કર્યા વગર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. : $x = 2at^2, y = at^4$

$$\Rightarrow x = 2at^2 \Rightarrow \frac{dx}{dt} = 4at$$

$$y = at^4 \Rightarrow \frac{dy}{dt} = 4at^3$$

$$\text{હેઠળ } \frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{dt}}{\frac{dx}{dt}} = \frac{4at^3}{4at} = t^2$$

2. x અને y પ્રચાત સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રચાતનો લોપ કર્યા વગર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. : $x = a \cos\theta, y = b \cos\theta$

$$\Rightarrow x = a \cos\theta \Rightarrow \frac{dx}{d\theta} = -a \sin\theta$$

$$y = b \cos\theta \Rightarrow \frac{dy}{d\theta} = -b \sin\theta$$

$$\text{હેઠળ } \frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{d\theta}}{\frac{dx}{d\theta}} = \frac{-b \sin\theta}{-a \sin\theta} = \frac{b}{a}$$

3. x અને y પ્રચાત સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રચાતનો લોપ કર્યા વગર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. : $x = \sin t, y = \cos 2t$

$$\Rightarrow x = \sin t \Rightarrow \frac{dx}{dt} = \cos t$$

$$y = \cos 2t \Rightarrow \frac{dy}{dt} = -2 \sin 2t$$

$$\begin{aligned} \text{હેઠળ } \frac{dy}{dx} &= \frac{\frac{dy}{dt}}{\frac{dx}{dt}} = \frac{-2 \sin 2t}{\cos t} \\ &= \frac{-4 \sin t \cos t}{\cos t} \\ &= -4 \sin t \end{aligned}$$

4. x અને y પ્રચાત સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રચાતનો લોપ કર્યા વગર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. : $x = 4t, y = \frac{4}{t}$

$$\Rightarrow x = 4t \Rightarrow \frac{dx}{dt} = 4$$

$$y = \frac{4}{t} \Rightarrow \frac{dy}{dt} = -\frac{4}{t^2}$$

$$\text{હેઠળ } \frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{dt}}{\frac{dx}{dt}} = \frac{-\frac{4}{t^2}}{4} = -\frac{1}{t^2}$$

5. x અને y પ્રચાત સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રચાતનો લોપ કર્યા વગર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. : $x = \cos\theta - \cos 2\theta, y = \sin\theta - \sin 2\theta$

$$\Rightarrow x = \cos\theta - \cos 2\theta \Rightarrow \frac{dx}{d\theta} = -\sin\theta + 2\sin 2\theta$$

$$y = \sin \theta - \sin 2\theta \Rightarrow \frac{dy}{d\theta} = \cos \theta - 2\cos 2\theta$$

$$\text{એં} \quad \frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{d\theta}}{\frac{dx}{d\theta}} = \frac{\cos \theta - 2\cos 2\theta}{-\sin \theta + 2\sin 2\theta} \\ = \frac{\cos \theta - 2\cos 2\theta}{2\sin 2\theta - \sin \theta}$$

6. x અને y પ્રચલ સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રચલનો લોપ કર્યા વગર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. : $x = a \sec \theta$, $y = b \tan \theta$

$$\rightarrow x = a \sec \theta \Rightarrow \frac{dx}{d\theta} = a \sec \theta \tan \theta$$

$$y = b \tan \theta \Rightarrow \frac{dy}{d\theta} = b \sec^2 \theta$$

$$\text{એં} \quad \frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{d\theta}}{\frac{dx}{d\theta}} = \frac{b \sec^2 \theta}{a \sec \theta \cdot \tan \theta} \\ = \frac{b}{a} \cosec \theta$$

7. $\frac{dy}{dx}$ મેળવો : $x = \cos^2 \theta$ અને $y = \sin^2 \theta$

$$\rightarrow -1$$

8. $\frac{dy}{dx}$ મેળવો : $x = t + \frac{1}{t}$ અને $y = t - \frac{1}{t}$

$$\rightarrow \frac{t^2 + 1}{t^2 - 1}$$

9. $\frac{dy}{dx}$ મેળવો : $x = te^t$, $y = 1 + \log t$

$$\rightarrow \frac{1}{te^t(1+t)}$$

10. $\frac{dy}{dx}$ મેળવો : $x = a \sec^3 \theta$, $y = a \tan^3 \theta$

$$\rightarrow \sin \theta$$

11. $\frac{dy}{dx}$ મેળવો : $x = a \sin^2 \theta \cos \theta$, $y = 2b \cos^2 \theta (-\sin \theta)$

$$\rightarrow -\frac{b^2}{a^2} \frac{y^{\frac{1}{3}}}{x^{\frac{2}{3}}}$$

12. $\frac{dy}{dx}$ મેળવો : $x = 2 \cos \theta - \cos^2 \theta$ અને $y = 2 \sin \theta - \sin 2\theta$ માટે સાખિત કરો કે $\frac{dy}{dx} = -1$ જ્યારે $\theta = \frac{\pi}{2}$.

$\rightarrow$ સંપ્રયતે

13. x અને y પ્રચલ સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રચલનો લોપ કર્યા વગર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. : $x = a(\theta - \sin \theta)$, $y = a(1 + \cos \theta)$

$$\rightarrow x = a(\theta - \sin \theta) \Rightarrow \frac{dx}{d\theta} = \frac{d}{d\theta}[a(\theta - \sin \theta)] \\ = a[1 - \cos \theta]$$

$$y = a(1 + \cos \theta) \Rightarrow \frac{dy}{d\theta} = \frac{d}{d\theta}[a(1 + \cos \theta)] \\ = a(-\sin \theta)$$

$$\text{એં} \quad \frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{d\theta}}{\frac{dx}{d\theta}} = \frac{-a \sin \theta}{a(1 - \cos \theta)} = \frac{-2 \sin \frac{\theta}{2} \cos \frac{\theta}{2}}{2 \sin^2 \frac{\theta}{2}} \\ = -\cot \frac{\theta}{2}$$

14. x અને y પ્રયત્ન સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રયત્નનો લોપ કર્યા કરાર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. :

$$x = a \left(\cos t + \log \tan \frac{t}{2} \right), \quad y = a \sin t$$

$$\rightarrow x = a \left(\cos t + \log \tan \frac{t}{2} \right)$$

$$\therefore \frac{dx}{dt} = a \left(-\sin t + \frac{1}{\tan \frac{t}{2}} \cdot \sec^2 \frac{t}{2} \cdot \frac{1}{2} \right)$$

$$= a \left(-\sin t + \frac{\cos \frac{t}{2}}{\sin \frac{t}{2}} \cdot \frac{1}{2 \cos^2 \frac{t}{2}} \right)$$

$$= a \left(-\sin t + \frac{1}{2 \cos \frac{t}{2} \sin \frac{t}{2}} \right)$$

$$= a \left(-\sin t + \frac{1}{\sin t} \right)$$

$$= a \left(-\frac{\sin^2 t + 1}{\sin t} \right)$$

$$= \frac{a \cos^2 t}{\sin t} \quad \dots \dots \dots \text{(i)}$$

$$y = a \sin t$$

$$\therefore \frac{dy}{dt} = a \cos t \quad \dots \dots \dots \text{(ii)}$$

$$\text{એં} \quad \frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{dt}}{\frac{dx}{dt}} = \frac{a \cos t}{a \cos^2 t} \sin t \quad (\because \text{(i) અને (ii) ઉપરથિટી}) \\ = \tan t$$

15. x અને y પ્રયત્ન સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રયત્નનો લોપ કર્યા કરાર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. : $x = a(\cos \theta + \theta \sin \theta)$,

$$y = a(\sin \theta - \theta \cos \theta)$$

$$\rightarrow x = a(\cos \theta + \theta \sin \theta)$$

$$\therefore \frac{dx}{d\theta} = a \cdot \frac{d}{d\theta} (\cos \theta + \theta \sin \theta)$$

$$\therefore \frac{dx}{d\theta} = a [-\sin \theta + \theta \cos \theta + \sin \theta]$$

$$= a \theta \cos \theta \quad \dots \dots \dots \text{(i)}$$

$$y = a(\sin \theta - \theta \cos \theta)$$

$$\therefore \frac{dy}{d\theta} = a \cdot \frac{d}{d\theta} (\sin \theta - \theta \cos \theta)$$

$$= a [\cos \theta - \cos \theta + \theta \sin \theta]$$

$$= a \theta \sin \theta \quad \dots \dots \dots \text{(ii)}$$

$$\text{હવે } \frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{d\theta}}{\frac{dx}{d\theta}} \\ = \frac{a \theta \sin \theta}{a \theta \cos \theta} (\because \text{પરિણામ (i) અને (ii) ઉપરથી}) \\ = \tan \theta$$

16. $\frac{dy}{dx}$ મેળવો : $x = e^{\cos 2t}$ અને $y = e^{\sin 2t}$ હોય તો સાબિત કરો કે, $\frac{dy}{dx} = \frac{-y \log x}{x \log y}$.

→ સ્વપ્યાત્રે

17. $\frac{dy}{dx}$ મેળવો : $x = a \sin 2t (1 + \cos 2t)$ અને $y = b \cos 2t (1 - \cos 2t)$ હોય તો સાબિત કરો કે,

$$\left(\frac{dy}{dx} \right)_{t=\frac{\pi}{4}} = \frac{b}{a}.$$

→ સ્વપ્યાત્રે

18. x અને y પ્રચલ સમીકરણ સ્વરૂપે આપેલ હોય તો પ્રચલનો લોપ કર્યા વગર $\frac{dy}{dx}$ શોધો. :

$$x = \frac{\sin^3 t}{\sqrt{\cos 2t}}, y = \frac{\cos^3 t}{\sqrt{\cos 2t}}$$

$$x = \frac{\sin^3 t}{\sqrt{\cos 2t}}$$

$$\therefore \frac{dx}{dt} = \frac{\sqrt{\cos 2t} \cdot \frac{d}{dt}(\sin^3 t) - \sin^3 t \cdot \frac{d}{dt}\sqrt{\cos 2t}}{(\sqrt{\cos 2t})^2}$$

$$= \frac{\sqrt{\cos 2t} \cdot 3\sin^2 t \cos t - \sin^3 t \cdot \left(\frac{1}{2\sqrt{\cos 2t}} \cdot (-2\sin 2t) \right)}{\cos 2t}$$

$$= \frac{3\sin^2 t \cdot \cos t \cdot \sqrt{\cos 2t} + \frac{\sin^3 t \cdot \sin 2t}{\sqrt{\cos 2t}}}{\cos 2t}$$

$$= \frac{3\sin^2 t \cdot \cos t \cdot \cos 2t + \sin^3 t \cdot \sin 2t}{(\cos 2t)^{\frac{3}{2}}} \dots (i)$$

$$y = \frac{\cos^3 t}{\sqrt{\cos 2t}}$$

$$\therefore \frac{dy}{dt} = \frac{\sqrt{\cos 2t} \cdot \frac{d}{dt}(\cos^3 t) - \cos^3 t \frac{d}{dt}(\sqrt{\cos 2t})}{(\sqrt{\cos 2t})^2}$$

$$= \frac{-\sqrt{\cos 2t} \cdot 3\cos^2 t \sin t + \cos^3 t \cdot \frac{1}{2\sqrt{\cos 2t}} \cdot 2\sin 2t}{(\sqrt{\cos 2t})^2}$$

$$= \frac{-3\cos^2 t \cdot \sin t \cos 2t + \cos^3 t \cdot \sin 2t}{(\cos 2t)^{\frac{3}{2}}} \dots (ii)$$

$$\text{હવે } \frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{dt}}{\frac{dx}{dt}}$$

$$= \frac{\cos^3 t \cdot \sin 2t - 3\cos^2 t \sin t \cos 2t}{3\sin^2 t \cdot \cos t \cdot \cos 2t + \sin^3 t \cdot \sin 2t} \quad ((i) \text{ અને (ii) ઉપરથી})$$

$$\begin{aligned}
&= \frac{\sin 2t - 3\tan t \cdot \cos 2t}{3\tan^2 t \cdot \cos 2t + \tan^3 t \cdot \sin 2t} \quad (\text{अंश तथा छेदने } \cos^3 t \text{ के भागतां}) \\
&= \frac{2\tan t - 3\tan t (1 - \tan^2 t)}{3\tan^2 t (1 - \tan^2 t) + \tan^3 t \cdot 2\tan t}
\end{aligned}$$

$$x = \frac{\sin^3 t}{\sqrt{\cos 2t}}$$

$$\begin{aligned}
\therefore \frac{dx}{dt} &= \frac{\sqrt{\cos 2t} \cdot \frac{d}{dt}(\sin^3 t) - \sin^3 t \cdot \frac{d}{dt}\sqrt{\cos 2t}}{(\sqrt{\cos 2t})^2} \\
&= \frac{\sqrt{\cos 2t} \cdot 3\sin^2 t \cos t - \sin^3 t \cdot \left(\frac{1}{2\sqrt{\cos 2t}} \cdot (-2\sin 2t) \right)}{\cos 2t} \\
&= \frac{3\sin^2 t \cdot \cos t \cdot \sqrt{\cos 2t} + \frac{\sin^3 t \cdot \sin 2t}{\sqrt{\cos 2t}}}{\cos 2t} \\
&= \frac{3\sin^2 t \cdot \cos t \cdot \cos 2t + \sin^3 t \cdot \sin 2t}{(\cos 2t)^{\frac{3}{2}}} \quad ..(i)
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
y &= \frac{\cos^3 t}{\sqrt{\cos 2t}} \\
\therefore \frac{dy}{dt} &= \frac{\sqrt{\cos 2t} \cdot \frac{d}{dt}(\cos^3 t) - \cos^3 t \frac{d}{dt}(\sqrt{\cos 2t})}{(\sqrt{\cos 2t})^2} \\
&= \frac{-\sqrt{\cos 2t} \cdot 3\cos^2 t \sin t + \cos^3 t \cdot \frac{1}{2\sqrt{\cos 2t}} 2\sin 2t}{(\sqrt{\cos 2t})^2} \\
&= \frac{-3\cos^2 t \cdot \sin t \cos 2t + \cos^3 t \cdot \sin 2t}{(\cos 2t)^{\frac{3}{2}}} \quad ..(ii)
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
\text{इति } \frac{dy}{dx} &= \frac{\frac{dy}{dt}}{\frac{dx}{dt}} \\
&= \frac{\cos^3 t \cdot \sin 2t - 3\cos^2 t \sin t \cos 2t}{3\sin^2 t \cdot \cos t \cdot \cos 2t + \sin^3 t \cdot \sin 2t} \quad ((i) \text{ अने } (ii) \text{ उपरूपी}) \\
&= \frac{\sin 2t - 3\tan t \cdot \cos 2t}{3\tan^2 t \cdot \cos 2t + \tan^3 t \cdot \sin 2t} \quad (\text{अंश तथा छेदने } \cos^3 t \text{ के भागतां}) \\
&= \frac{2\tan t - 3\tan t (1 - \tan^2 t)}{3\tan^2 t (1 - \tan^2 t) + \tan^3 t \cdot 2\tan t}
\end{aligned}$$

19. यदि $x = \sqrt{a^{\sin^{-1} t}}$, $y = \sqrt{a^{\cos^{-1} t}}$ होय, तो सम्बन्ध करो कि, $\frac{dy}{dx} = \frac{-y}{x}$.

$$x = \sqrt{a^{\sin^{-1} t}}$$

$$\begin{aligned}
\therefore \frac{dx}{dt} &= \frac{d}{dt} \left(a^{\sin^{-1} t} \right)^{\frac{1}{2}} \\
&= \frac{1}{2} \left(a^{\sin^{-1} t} \right)^{\frac{1}{2}-1} \cdot \frac{d}{dt} \left(a^{\sin^{-1} t} \right) \\
&= \frac{1}{2\sqrt{a^{\sin^{-1} t}}} \cdot a^{\sin^{-1} t} \cdot \log a \cdot \frac{d}{dt}(\sin^{-1} t) \\
&= \frac{\sqrt{a^{\sin^{-1} t}} \cdot \log a}{2} \times \frac{1}{\sqrt{1-t^2}} \quad .....(i)
\end{aligned}$$

